

« ἐξακολουθεῖ ἐν τῷ ὁ Σαῖν-Ζούστ, ἀλλ' οἱ πλεί-
 » στοι οὐδὲν εἶπον· καθότι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε
 » ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἐξετάσῃ πόσῃ ἐνέκλεισεν ἐν
 » τῇ καρδίᾳ ἀρετὴν, ἵνα μάθῃ καὶ πόσῃς ἦτο ἄ-
 » ξιος ἐλευθερίας ».

Ἡ σχέψις αὕτη εἶναι ὀρθή καὶ ὠραία· καθότι
 ἂν ἡδύνατο ν' ἀπονεμηθῇ ἡ ἐλευθερία κατ' ἀκριβῆ
 ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἀγνότητά των ἡθῶν, τὸ κοι-
 νωνικὸν πρόβλημα ἔθελε λυθῇ ἐπιτυχῶς. Ἀλλ' οἱ
 ἄνθρωποι ἐν γένει δὲν εἶναι δίκαιοι κριταί, ὅπο-
 ταν περὶ αὐτῶν κρίνωσιν, ὁ δὲ Σαῖν-Ζούστ οὐ μό-
 νον εἰς ἄκρον ἐνάρετος νομίζεται, ἀλλ' εἶπερ τις
 καὶ ἄλλος φρόνιμος.

» Μὴ περιμένετε, λέγει, παρ' ἐμοῦ οὔτε κολα-
 » κείαν οὔτε σάτυραν· καθότι περιωρίσθην εἰς τὴν
 » ἀπλήν τῆς ἀληθείας ἔκθεσιν. Νεώτατος ὢν, ὡ-
 » μίλησα σφοδρότερον ἴσως τοῦ δέοντος κατὰ
 » τῆς τυραννίης ἢ παρεγνώρισα νόμους καὶ ἔθι-
 » μα ἀνέκαθεν ἐν ἰσχύϊ καὶ ὑπολήψει. Ἀλλὰ δι'
 » αὐτὸ τοῦτο, διότι εἶμαι νέος, εὐρίσκομαι, νο-
 » μίζω, πλησιέστερον τῆς φύσεως ».

Ἐνταῦθα ὁ μαθητὴς τοῦ Μοντεσκιού γίνεται
 ὁπαδὸς τοῦ Ρουσσώ. Ὀλόκληρος ἐν γένει ἡ δια-
 τριβὴ αὕτη εἶναι σκοτεινοτάτη, μεγίστη δὲ ἡ ἐν
 αὐτῇ ἀσυναρτησία καὶ σύγχυσις τῶν ἰδεῶν. Οὐδ'
 αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἤξευρε τότε τί ἔθελεν, ἀλ-
 λ' ἔγραφεν ἀπλῶς διὰ νὰ γράφῃ καὶ καθιστᾷ τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ γνωστόν.

Καθὼς καὶ ἐν τῷ *Ὀργάνῳ*, ἐκπληττεται ἀ-
 νευρίσκων ὁ ἀναγνώστης· καὶ ἐν τῷ δοκιμίῳ τού-
 τῳ φιλανθρώπους τινὰς ἰδέας. Ὁμιλῶν ὁ συγγρα-
 φεὺς περὶ τῶν ὁμοτήτων, ἃς διέπραξαν οἱ πορ-
 θηταὶ τῆς Βασιλίδης,

« Ὁ λαὸς, λέγει, ὠρέγετο ἐλευθερίας, ἀλλ' ἡ
 » το ἀδύνατος καὶ δούλος· ἡ δὲ ἀσθένεια αὐτοῦ
 » ἐγέννησε τὴν ὁμότητα. Δούλους μόνον ἀπαν-
 » τῶμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ περιάγοντας ἀνθρωπίνους
 » κεφαλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόγχης, πίνοντας
 » τῶν δεσποτῶν τὸ αἷμα καὶ τὴν καρδίαν κα-
 » ταβιβρώσκοντας ».

Ἐλλ' ἔτι μᾶλλον ἀποροῦμεν, βλέποντες τὸν
 μέλλοντα τοῦ Ὁρους χρησιμοδότην, ἐπιχειροῦντα
 τὸν ποινικὸν κώδικα νὰ φιλανθρωπίσῃ καὶ πάλιν
 μεταβιβάσῃ διδάσκαλον ν' ἀνακράξῃ μετὰ
 τοῦ Βεκαρία.

« Μέγας ἀνὴρ ἦτον ὁ Ρουσσώ, ἀλλὰ μεῖζον ἐ-
 » πταισεν ἁμάρτημα πειραθεὶς νὰ δικαιοῦσῃ τὴν
 » θανατικὴν ποινὴν. Πῶς ὁ λαὸς, ὁ οὔτε βα-
 » σιλέα ἔχων τὸ δικαίωμα νομίμως ν' ἀναδείξῃ,

» δύναται νὰ διαθέτῃ τὴν ζώην; Καὶ ἐξα-
 » κολουθεῖ. οὕτω ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν ῥητορεύων
 κατὰ τοῦ δημίου καὶ τῆς λαϊμητόμου, αὐτὸς ὁ
 μικρὸν μετέπειτα ἀρνούμενος εἰς τοὺς πρὸ τοῦ ἐ-
 παναστατικοῦ δικαστηρίου ὑποδίκους τὸ ἱερὸν
 δικαίωμα τῆς ἀπολογίας. Κατωτέρω δὲ παρεκτρέ-
 πεται εἰς φιλανθρωπικὰ ὄνειρα γελοῖα καὶ παιδα-
 ρώδη.

« Εὐτυχῆς, κράζει, ἡ χώρα, ἐν ᾗ ἡ μόνη τῶν
 » ἐγκλημάτων τιμωρία ἔθελεν εἶναι ἡ συγχώ-
 » ρησις (! ! !) Μακαρία ἡ χώρα, ἐν ᾗ ὁ κακοῦργος
 » ἔθελεν εἶναι ἡναγκασμένος οὐχὶ νὰ ὠχρίᾳ ἐνώ-
 » πιον τῶν δικαστῶν διὰ τὸν φόβον τῆς ποινῆς,
 » ἀλλὰ νὰ ἐρυθρίᾳ διὰ τὴν αἰσχύνην τοῦ ἐγκλή-
 » ματος ».

Τί ἄλλο νὰ εἰπώμεν τοιαῦτα ἀναγινώσκοντες
 παρ' ὅ,τι καὶ ἐν ἀρχῇ εἶπον; ὅτι ὁ Σαῖν-Ζούστ ἦτο
 μαθητὴς ρητορικῆς, κατὰ τὴν φύσιν ὑπὸ δοξομανίας
 καὶ θέλων ὁπωσδήποτε νὰ διακριθῇ. Ἠθέλησε νὰ
 ᾔνῃ ποιητὴς καὶ ἀπέτυχεν, ἐπειράθη νὰ γίνῃ φι-
 λανθρωπίας ἀπόστολος, καὶ ἐχλευάσθη, ἀπελπισθεὶς
 ἐγένετο δήμιος, καὶ διὰ τῆς λαϊμητόμου κατέ-
 κτησε τὴν ἀθανασίαν.

(ἔπεται συνέχεια)

E. A. ΡΟΪΔΗΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

Ἡ γραφικὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις

(Συνέχεια ἰδε φυλλάδ. 12.)

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου συσταθεῖσα κυβέρνησις
 διήρκεσε μέχρι τοῦ Βροῦτος ἀπεδίωξε τοὺς βα-
 σιλεῖς, δηλαδὴ μέχρι τοῦ 243 ἔτους ἀπὸ τῆς θε-
 μελιώσεως τῆς Ρώμης, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ
 540 ἔτος πρὸ Χριστοῦ. Ὁ Βροῦτος ἦν σύγχρονος
 τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος.

Τότε, εἰ καὶ ἡ νέα τάξις τῶν πραγμάτων ὡ-
 νομάσθη δημοκρατία, κυρίως ὅμως τὸ εἶδος τῆς
 κυβερνήσεως ἔμεινε τὸ αὐτό· μικρά τις μεταβολὴ
 ἐγένετο μόνον εἰς τὸ σχῆμα αὐτῆς· ἡ ἐξουσία,
 ἥτις ἀρχήτερα ὑπῆρχε συγκετρωμένη εἰς τὰς χεῖ-
 ρας ἐνὸς μόνον βασιλέως, διενεμήθη ἤδη εἰς δύο
 ἄρχοντας, καὶ ἀπὸ ἰσοβίου κατέστη ἐνιαυσία· οἱ
 νέοι ἀρχηγοὶ τῆς πολιτείας ἐκαλέσθησαν ὑπατοὶ
 (consules) ὅπως διὰ τοῦ νέου τούτου ὀνόματος
 τοῦ εἰσαχθέντος ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ γλώσσῃ, εὐρίσκον-
 ται εἰδοποιημένοι ὅτι τίποτε δὲν δύναται νὰ

πράττωσι πρὶν ἢ συμβουλευθῶσι τοὺς πολίτας.

Οἱ ὑπατοὶ οὐχὶ μόνον ἐκληρονόμησαν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὴν πομπὴν τῆς κυριάρχου ἰσχύος· ἡ πομπὴ αὕτη συνίστατο εἰς ἓν σῶμα δώδεκα βραβδούχων, οἵτινες προπορεύοντο τοῦ Ἱπάτου ἐν γραμμῇ ὠπλισμένοι μετὰ ἀπλῆς δέσμης βράβδων ἐκ σημύδας, ἐφ' ὧν ἔθετο πέλεκυν ὅτε ὁ ἄρχων οὗτος ἐξήρχετο τῆς Ῥώμης.

Οἱ πατρίκιοι, οἵτινες ἐξετέλεσαν τὴν ἐπανάσιν, ὠργάνισαν αὐτὴν πρὸς τὸ συμφέρον των τηρήσαντες δι' ἑαυτοὺς τὴν ὑπατείαν. Καὶ ἄρξαν μὲν τὴν ἐκλογὴν εἰς τὸν λαόν, ἐπειδὴ ὅμως οἱ ὑπατοὶ μόνον ἐκ τῶν εὐγενῶν ἠδύναντο νὰ λαμβάνωνται, μόνον δὲ πάλιν οἱ ὑπατοὶ διώριζον τοὺς γερουσιαστάς, εὐρέθησαν οὕτω κύριοι τῆς δημοκρατίας, ἅμα εἶχον εἰς χεῖράς των τὴν τε ὑπατείαν καὶ Γερουσίαν.

Μολονότι ὁ λαὸς ἐνόησε πάραυτα τὸ ἀριστοκρατικὸν δίκτυον ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιετυλίχθη, ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ τινα χρόνον. Ἀκολουθῶς, ὥς καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν καθ' ἣν τὰ συμφέροντα τῶν πολλῶν κινδυνεύουσιν ἕνεκα τοῦ συμφέροντος τῆς μειονότητος, συμβαίῃ τι, ὅπερ κατὰ πρῶτον οὐδεμίαν σχέσιν ἐφαίνεται νὰ ἔχη πρὸς τὴν πραγματικὴν αἰτίαν τῆς τοῦ λαοῦ καχεξίας, ἔφερε σημαντικὴν τροποποίησιν εἰς τὸ κυβερνητικὸν σύστημα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἕκαστος πολίτης ὑπεχρεοῦτο νὰ ὑπηρετῇ ὡς στρατιώτης ἄνευ ἀποζημιώσεως· τούτου ἕνεκα πλεῖστοι ἐκ τῶν πληθείων, οἵτινες ἀπέζων ἐκ τῆς ἐργασίας των, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην, συνεπεία τῶν συνεχῶν ὑπὸ τὰς σημαίως προσκλήσεων, νὰ κάμωσι χρέη. Μετ' οὐ πολὺ τὰ χρέη ταῦτα συνεσωρευθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ χρεώσται κατήντησαν ἀνίκανοι νὰ τὰ πληρώσωσι. Τυραννόμενος ὑπὸ τῶν δανειστῶν του, ὁ λαὸς καὶ μὴ εὐρίσκων οὐδὲν εἰς τοὺς πατρίκίους στήριγμα, ἀπῆτησεν ἀπὸ τῶν γερουσιαστῶν μετριάσιν τινὰ τῆς τύχης του, ἀλλ' οὗτοι ἠρνήθησαν μετὰ σκληρότητος τὴν αἴτησίν του. Τότε ὁ λαὸς ἀπεφάσισε γενικὴν χρεωκοπίαν· ἀπῆλθε δὲ ὁλόκληρος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν, καὶ ἀπεσύρθη ἐπὶ τινος ὄρου ἀπέχοντος μίαν καὶ ἡμίσειαν λεύγαν περίπου τῆς Ῥώμης, ἀφήσας ἐν τῇ πόλει μόνους τοὺς ὑπάτους, τοὺς γερουσιαστάς καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν.

Οἱ πατρίκιοι, τρομαχθέντες ἐκ τῆς λειποταξίας ταύτης, ἀπέστειλαν πρέσβεις πρὸς τοὺς δυση-

ρестημένους· ἀλλ' οὗτοι ἀπῆτησαν· ἀ) τὴν κατάργησιν τῶν χρεῶν τῶν γενομένων πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος· β') τὴν ἀπόλυσιν τῶν κρατουμένων· γ') τὸν διορισμὸν δύο ἀρχόντων, κατὰ Τίτον Λίβιον, καὶ πέντε κατὰ Πλούταρχον, οἵτινες, ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν πληθείων, ὤφειλον νὰ τοὺς προστατεύωσι κατὰ τῆς πλεονεξίας τῶν πλουσίων, τῆς αὐθαδείας τῶν πατρικίων καὶ τῶν ἀδικῶν τῆς γερουσίας.

Οἱ τρεῖς οὗτοι ὄροι ἐγένοντο δεκτοί. Τὰ χρέη ἠκυρώθησαν καὶ οἱ χρεώσται ἀπελύθησαν· οἱ νέοι ἄρχοντες, ἐκλεχθέντες ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ, ἔλαβον τὸ ὄνομα τριβούνου τοῦ λαοῦ, ὁ λόφος δὲ ἐν ᾧ εὗρον ἄστυον οἱ δυναστεύμενοι ὠνομάσθη ἱερὸν ὄρος. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, οἱ πληθεῖσι ἔλαβον εἰς χεῖράς των τὴν νόμιμον ἰσχύν αὐτῶν, κατ' ἀρχάς ὅμως ἡ ἰσχύς αὕτη ὑπῆρξεν ἀπλῶς ἀμυντικὴ, καθότι οἱ τριβούνου δὲν ἦσαν οὐδ' ἐμελλον νὰ ἦναι εἰμὴ ἀπλοῖ προστάται· κατὰ συνέπειαν δὲν εἶχον ἰδιαιτέραν στολὴν, ὥδεον ἄνευ ἀκολουθίας, καὶ μόνον συνωδεύοντο ὑπὸ ἐνὸς συγλήτορος, ἀπώλλουν δὲ τὴν ἐξουσίαν των ἐξερχόμενοι τῶν θυρῶν τῆς πόλεως.

Ἀλλὰ πᾶσα ἐξουσία, ὅσον ἀσθενὴς καὶ ἂν εἶναι ἐν τῇ γεννήσει αὐτῆς, αὐξάνει ταχέως ἂν προηγουμένως εἶχε δημιουργηθῇ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς πλειονότητος· μετ' οὐ πολὺ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιπολιτεύσεως δὲν ἐπῆρκει εἰς τοὺς τριβούνους, οἵτινες ἐβαρύνθησαν τὴν παθητικὴν θέσιν τοῦ ἀξιωματὸς των· κατὰ τύχην δὲ τοῖς ἐδόθη εὐκαιρία, καθ' ἣν ἔκαμον δοκιμὴν τῆς ἐνεργητικῆς ἐξουσίας ἣν ἐδύναντο νὰ ἐξασκῶσιν. Ἐννέα, εἴτε δέκα ἔτη μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ταρκυνίων, τρομεροῦ λιμοῦ γενομένου ἐν Ῥώμῃ, ἡ Γερουσία, εἰς τῆς ὁποίας τὰς χεῖρας εἶχον συσσωρευθῇ ἅπαντα τὰ πλοῦτη, ἔφερε σίτον ἐκ τῶν πέριξ μερῶν, ὁ δὲ Μάρκος Κοριολάνος ἐπρότεινε νὰ δοθῇ σίτος εἰς τὸν λαὸν διὰ τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς, ἂν οὗτος ἔστεργε νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἀξιωματὸς τῶν τριβούνων. Οἱ τριβούνου, ὧν ἡ ὑπαρξὶς ἠπειλείτο, ἀπῆτησαν ἐγκαλέσαντες τὸν Κοριολάνον ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, καὶ μολονότι ὁ ὑπερήφανος πατρίκιος ἠρνήθη νὰ ἐμφανισθῇ ἐν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ λαοῦ, ἐδικάσθη καὶ κατεδικάσθη ἐρήμην.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, ἡ ἐξουσία τῶν Τριβούνων ἀδιακόπως ἐμεγαλύνετο· ἡ λαϊκὴ αὕτη δύναμις, ἅπαξ τεθείσα ἀπέναντι τῆς ἀριστοκρατικῆς, δὲν ἐσυγχώρησεν αὐτῇ οὔτε εἰρήνην, οὔτε ἀναχωρήν. Μετ' οὐ πολὺ ἡ ὑπατεία ἔπαυσε νὰ ἀνῆκε

εἰς μόνους τοὺς πατρικίους, καὶ τὰ σημαντικώτερα τῶν ἀξιωμάτων, διερχόμενα ἅπὸ τῶν γενομένων ἐν τῷ ἀρχαίῳ πολιτεύματι ρηγμάτων, κατέβησαν μέχρι τοῦ λαοῦ, ἐνῶ ἀπεναντίας ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν μαρτυριῶν τοῦ Κάτωνος, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Πλούταρχου καὶ τοῦ Τίτου Λιβίου, ὅτι οὐδέποτε εὐγενὴς ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Τριβούνου. Τῷ ὄντι δὲ ὁ Αὐγουστος πρῶτος ἐκοσμήθη διὰ τοῦ τίτλου τούτου.

Ἰδοὺ δὲ εἰς ποίαν κατάστασιν προόδου ἤρρισκετο ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς, ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν, ἐν ᾗ ἐφθάσαμεν ἐποχῇ, δηλονότι πεντήκοντα εἴτε πεντήκοντα πέντε ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰ καὶ ὑπέπεσεν εἰς ἐσωτερικὰς ἀναστατώσεις, ὑπέστη τὴν εἰσβολὴν τῶν Γάλλων καὶ διεξήγαγε τὸν ἐξωτερικὸν κατὰ τοῦ Πύρρου πόλεμον. Χάρις εἰς τοὺς νόμους οὗς ἔθηκεν, ὅτε μετὰ τριακονταετῇ βασιλείᾳ ὁ Ῥωμύλος ἀνηρπάγη ὑπὸ πολιτικῆς τιнос θυέλλης, ἡ Ῥώμη ἠρίθμει τεσσαράκοντα χιλιάδας ψυχὰς, κατοίκους ὁμοῦ καὶ ὑπηκόους.

Τῷ 220 ἔτει, ὁ ἀριθμὸς οὗτος νυξήθη κατὰ Φάβιον Πίκτωρα, τὸν ἀρχαιότερον Ῥωμαῖον ἱστορικόν, εἰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἄνδρας ἱκανοὺς νὰ φέρωσι τὰ ὅπλα.

Τῷ δὲ 395 ἔτει, ὅτε ἡ Ῥώμη ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Γάλλων, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ δέκατον ἔτος πρὸ τοῦ μεταξὺ Θηβῶν καὶ Λακεδαιμόνος πολέμου, ὃ ἔστιν ἐν τῇ ἐποχῇ καθ' ἣν ἤκμαζον αἱ Ἀθῆναι, ἡ δημοκρατία ἠρίθμει, κατὰ τὸν Τίτον Λίβιον, ἑκατὸν τριάκοντα δύο χιλιάδας καὶ τετρακόσιους πολίτας.

Τέλος, κατὰ τὸ 500 ἔτος, δηλαδή ἐν ᾗ ἐποχῇ ἐφθάσαμεν, ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς νυξήθη κατὰ τὸ διπλάσιον, ὥστε ὁλόκληρος ὁ ἀριθμὸς δύναται ν' ἀναδιδοσθῇ, ἀεῖποτε κατὰ τὸν Τίτον Λίβιον, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν γυναικῶν, τῶν γερόντων καὶ τῶν παιδῶν, εἰς ὀκτακοσίας χιλιάδας ψυχὰς ὡς ἔγγιστα.

Ἦδη θέλομεν μάθει, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ τέχνη παρὰ τοῖς γεγραγκόσιν Ἑλλήσι παρήκμαζεν, εἰς ποίαν κατάστασιν ἤρρισκετο παρὰ τῷ μόλις ἐφθῆω τούτῳ λαῷ, τῷ μέλλοντι νὰ μεγαλυνηθῇ μετὰ τοσαύτης ταχύτητος καὶ νὰ καταπέσῃ μετὰ τοσούτου χρότου.

Ὡς ἴδομεν ἀνωτέρω, οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν λαὸς πολεμικὸς, ἀνχτεθραμμένος εἰς τὰ ὅπλα, καὶ εἰς τὰ ὅπλα ἐρειδόμενος· εἰργάσθη δὲ ἐπὶ πεντακόσια περίπου ἔτη ὅπως ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν τὸ

δικαίωμα τοῦ πολίτου ἐν τῷ Λατίῳ. Ὅτε τις ἀναγκάζεται νὰ πολεμῇ ὑπὲρ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, δὲν ἔχει βεβαίως καιρὸν νὰ χάνῃ εἰς τὰ τῆς πολυτελείας ἀντικείμενα.

Κατὰ πρῶτον, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, ὁ Νουμῆς εἶχεν ἐκδώσει νόμον ἀπαγορεύοντα τὴν παράστασιν τοῦ θεοῦ ὑπὸ τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα· τοῦτου ἕνεκα ὁ Οὐάρων ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἑκατὸν ἐβδομήκοντα ἔτη τῆς δημοκρατίας, δηλαδή ἀπὸ Ῥωμύλου μέχρι τοῦ Σεργίου Τουλλίου, δὲν ἐφάνησαν ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ῥώμης οὐδ' ἀγάλματα οὐδ' εἰκόνες θεῶν.

Μ' ὅλα ταῦτα ἡ πόλις δὲν ἦτο ἐντελὲς γυνὴ παντὸς εἶδους τοιοῦτων μνημείων. Ἵππηρχε ἀνδριάς τις τοῦ Ῥωμύλου, ὃ δὲ Ἀλικαρνασσεὺς Διονύσιος ἀναφέρει ὡς ἔργον ἀρχαιότατον τὴν Θηλαζούσαν τὸν Ῥῶμον καὶ Ῥωμύλον Λύκαιναν, καὶ ὁ Πλίνιος προσθέτει· ὅτι ὁ πρεσβύτερος Ταρκύνιος, κατὰ δὲ Πλούταρχον Ταρκύνιος ὁ Σουπέρβος, προσεκάλεσε καλλιτέχνας ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Βόλσκων, ὅπως κατασκευάσωσιν ἐκ γῆς ὀπτῆς τὸν Ὀλύμπιον Δία καὶ τὸ τετράτροχον ἄρμα, ὅπερ ἐτέθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ναοῦ. Προσέτι, ὁ Ἀππιανὸς, ἐν τῷ περὶ Ἐμφυλίου πολέμου συγγράμματι αὐτοῦ, (βιβλίον 1. σελ. 168) διαβεβαιεῖ ὅτι ἐπὶ Γράκχων καὶ ἐφ' ὅσον διήρκεσαν ὑπ' αὐτῶν αἱ ὑποκινηθεῖσαι ταραχαί, δηλαδή ἐξακόσια καὶ εἴκοσι ἔτη ἀπὸ θεμελιώσεως Ῥώμης ὡς ἔγγιστα, ὑπῆρχον εἰσέτι οἱ ἀνδριάντες τῶν ἀρχαίων βασιλέων παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ Καπιτωλίου.

Ἄλλως τε δὲ, οὐσιωδὲς τι πρόσκομμα ἐμπόδιζε τὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαῖοις πρόσδοτον ἀγαλματοποιτικῆς ἐν τῇ συνθήκῃ τῇ συνομολογηθείσῃ μετὰ τοῦ Πορσένα, μετὰ τὸ ἀξιωματημένον συμβαλεῖν τοῦ Μουτίου Σιεβόλα, ἀνεφέρετο ὡς διαβεβαιεῖ ὁ Πλίνιος, ὅτι ὁ σίδηρος δὲν θέλει καταναλίσκεται εἰμὴ διὰ μόνα τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα. Τούτου ἕνεκα, στερούμενοι τῶν ἀναγκαίων ἐργαλείων ὅπως κόπτωσι τὸν λίθον, ἠναγκάζοντο νὰ προστρέχωσιν εἰς τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων· διὰ τοῦτο βλέπομεν ὅτι ἡ μεγαλειτέρα τιμὴ ἦν ἐδύνατο ν' ἀπονέμωσιν εἰς πολίτην τινά, συνίστατο εἰς τὸ νὰ στήσωσιν αὐτῷ στήλην ἢ ἀνδριάντα ἐξ ὀρειχάλκου· καὶ οὗτος δὲ ὁ ἀνδριάς, ὡς ὁ τοῦ Ὁρατίου Κοκλίου, ὁ στηθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἡφαίστου, καὶ ἐκεῖνος τοῦ Κλελίου, ὃν ὁ Σενέκας εἶδεν, καὶ περὶ οὗ λαλεῖ εἰς τὰς πρὸς τὴν Μαρκίαν παραμυθίας του, δὲν ἠδύνατο νὰ ᾔναι μεγαλειέτερος τῶν τριῶν ποδῶν.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς εἰκόνας ἰδιωτῶν, οἷτι-

νες δὲν ἐκρίθησαν ἄξιοι τῆς δημοσίας τιμῆς τοῦ ἀνδρείαντος, ἡ ἰδιωτικὴ εὐσέβεια κατεσκευάζεν αὐτάς ἐκ κηροῦ αὐταὶ ἦσαν ἀπλὰ μέταλλα περιχελούμενα ὑπὸ πλαισίου, ὅπως μεταφέρωσιν αὐτάς εὐκόλως ὅτε μετέβαινον εἰς ἑτέραν οἰκίαν, ἢ ἐκφέρωσιν αὐτάς εἰς τὰς ἐπικηδεῖους πομπὰς τῆς οἰκογενείας. Οὕτω, λέγει ὁ Πλίνιος, ὅτε ἀπέθνησκεν ἐπίσημός τις τῶν πολιτῶν, ἔβλεπέ τις παρκαλουθῶντας τὴν κηδεῖαν του τοσοῦτους προπάτορας, ὥστε ὁ νεκρὸς συνωδεύετο ὑπὸ ὀλοκλήρου λαοῦ, φέροντος τὸ αὐτὸ μὲ ἐκεῖνον ὄνομα.

Κατὰ τὸν ἐποχὴν ταύτην αἱ ἀρεταὶ ἔφερον εἰσέτι ἀγερώχως ὑψωμένον τὸ μέτωπον καὶ ἀπῆτον νὰ διαγωνισθῶσιν ὅθεν ἐνῶ τὰ γενεαλογικὰ δένδρα διεγράφοντο ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν οἰκιῶν καὶ οἱ κλάδοι τῶν ἐξετείνοντο πρὸς ἕκαστον τῶν μεταλλίων, αἱ θῆκαι τῶν ἀρχαίων ἐπληροῦντο χειρογράφων περιεχόντων τὰ ἀνδραγαθήματα ἐκείνων ὧν αἱ εἰκόνες ἦσαν ἐξωγραφημέναι ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν οἰκιῶν. Πρὸς τούτοις, ὑπῆρχον ἐξωθεν τῶν θυρῶν καὶ περὶ αὐτάς ἑτεραι εἰκόνες παριστώσαι τὰ ἐνδοξὰ κατορθώματα τῶν οἰκοδεσποτῶν, πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐχθρικὰ τρόπαια, ἅτινα ἦσαν ἡ ἀμοιβὴ τῶν τοιούτων κατορθωμάτων οἰοιδήποτε δὲ ἦσαν οἱ ἀγορασταὶ τῶν οἰκιῶν τούτων, δὲν ἠδύναντο ν' ἀφαιρέσωσι τὰς εἰκόνας καὶ τὰ τρόπαια, εἰς τρόπον ὥστε ταῦτα ἐξηκολούθουν νὰ θριαμβεύωσι καὶ μετὰ τὴν ἀλλαγὴν δεσπότης, ὁ δὲ δειλὸς ὁ διαβαίνων τὸν οὐδὸν τῆς θύρας ἤκουε τὴν ἰσχυρὰν φωνήν, ἥτις τῷ ἐπέταττε νὰ καταστῇ ἀνδρείος.

Πρῶτος ὁ Ἀππίος Κλαύδιος, ὑπατεῦν μετὰ τοῦ Σεργιλίου, τῷ 259 ἔτει ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, δεκαπέντε ἔτη μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ταρκυνίων, ἔδωκε τὸ παράδειγμα τοῦ πρὸς τοὺς προγόνους του σεβασμοῦ τούτου, ἀφιερῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐννοῦς ἀσπίδας εἰς τὰς εἰκόνας τῶν περὶ τὰς ἀσπίδας αὐτὰς ἦσαν γεγραμμένα τὰ ὀνόματά των καὶ ἐπιγραφαὶ ἀνακαλοῦσαι τὰ κυριώτερα ἔργα τοῦ βίου των. Τὸ παράδειγμα τούτου ἐμιμήθησαν πολλοὶ μετὰ ταῦτα, καὶ πάραυτα, τῆς τιμῆς ταύτης ἐπεκτεινομένης ἀπὸ τῶν νεκρῶν εἰς τοὺς ζῶντας, ἐφάνησαν μέγισται ἀσπίδες παριστώσαι τὸν πρῶτον τῆς οἰκογενείας περικυκλούμενον ὑπὸ μικρῶν μεταλλίων ὅπου ἦσαν γεγλυμμένοι αἱ εἰκόνες τῶν τέκνων του. Τὸ ἔθιμον τοῦτο διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, καθότι μετὰ τετρακόσια ἔτη καὶ ἐπέκεινα, ὁ Μάρκος Αἰμύλιος Λεπίδος, ὅστις κατὰ τὸ 671 ἔτος ἀπὸ Ῥώμης, ἔλαβεν ὡς συνύπατον

τὸν Κουίντον Λουτάκιον, ἔθεσε τοὺς θυρεοὺς τῶν προγόνων του ἐν τῇ τοῦ Αἰμυλίου βασιλικῇ. Προσέτι, μέχρι τῆς πυρπολήσεως τοῦ Καπιτωλίου, τῆς γενομένης κατὰ τὸν χρόνον τῶν μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα πολέμων, ἐφαίνετο προσηρμοσμένη ἄνω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ τοῦ Καπιτωλίου Διὸς ἡ ἀσπίς τοῦ Ἀσδρουβάλη, ἥτις ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας μετηνέχθη ὑπὸ τοῦ Μαρκίου, περιελθούσα εἰς χεῖρας αὐτοῦ ὅταν ὁ ἐκδικητὴς οὗτος τῶν Σκιπιόνων εἶχε κυριεύσει τὸ στρατόπεδον τοῦ Καρχηδονίου στρατηγοῦ. Τοῦ λοιποῦ, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἀμαθείας καὶ τῶν ἀρχαίων ἀρετῶν, ἡ ἀδιαφορία πρὸς τὴν ὕλην ἦτο τόσῳ μεγάλη, ὥστε ὁ Μάρκος Ἀουφίδιος, ἀναλαβὼν τὴν φρούρησιν καὶ τὴν τήρησιν τοῦ Καπιτωλίου, κατὰ τὸ ἔτος 575 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, ἐδήλωσε τοῖς γερούσιασταῖς ὅτι οἱ θυρεοὶ, οὓς εἶχον ἐκλάβει μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς χαλκᾶς ἀσπίδας ἦσαν ἀπεναντίας ἀργυραῖ.

Κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους αἰῶνας ἀπὸ κτίσεως τῆς Ῥώμης, ἡ τέχνη, ὡς βλέπομεν, οὐδεμίαν ἔκαμε παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις πρόδοδον. Μ' ὅλα ταῦτα τῷ 252 ἔτει, ὁ ὑπάτος Σπούριος Κάσσιος, εἶχε διατάξει νὰ γενῇ ὀρεχόλκιος ἀνδριάς τῆς Δήμητρος, καὶ τῷ 417 ἔτει εἶχον ἰδρύσει τὸ πρῶτον ἐφίππου ἀνδριάντας εἰς τοὺς ὑπάτους Λούκιον, Φούριον, Καμῆλλον καὶ Κ. Μάρκιον, τοὺς νικητὰς τῶν Λατίνων. Ἀλλὰ τὰ διάφορα ταῦτα μνημεῖα ἐξετελέσθησαν ἀναμφιβόλως ὑπὸ Τυρρηνῶν, διότι κατὰ τὸ 461 ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι οὗτοι ἦσαν τόσῳ ἀμαθεῖς περὶ τὴν ἀνδριαντοποιάν, ὥστε ὁ Σπούριος Καρβίλιος, ὁ νικητὴς τῶν Σαμνιτῶν, θελήσας νὰ χωνεύσῃ κολοσσαῖον τινὰ Ἀπόλλωνα, ἐκ τῶν κορύθων, τῶν θωράκων καὶ τῶν περικνημίδων τῶν ἡττηθέντων, ἠναγκάσθη νὰ φέρῃ Συρρίανόν τινα καλλιτέχνην. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ ἔτος 461 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἑκατοστὴν καὶ εἰκοστὴν πρώτην ὀλυμπιάδα, δηλαδὴ εἰς τὸ τριακοστὸν τέταρτον ἢ τριακοστὸν πέμπτον ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς ἐποχὴν δηλαδὴ καθ' ἣν ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἀνυψωθείσα εἰς τὸ ἀπὸ γαίον τῆς πρὸ ἐνὸς αἰῶνος, ἐπλησίαζεν ἤδη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν παρακμὴν τῆς. Ἄλλως τε, ὁ Τυρρηνὸς καλλιτέχνης ἐξετέλεσε μετὰ τιμῆς τὸ ἔργον του, καὶ ὁ ἀνδριάς του, ὅστις ἦν τόσῳ μέγας ὥστε ἐφαίνετο ἀπὸ τοῦ Ἀλθανοῦ ὄρους, μετεφέρθη βραδύτερον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ναοῦ τοῦ Αὐγούστου, ὅπου ὁ Πλίνιος εἶδεν αὐτὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ πρώτου αἰῶνος τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς. (ἀκολουθεῖ).